

Verbenets A. A. Priority directions of improvement of the system of inclusive education in Ukraine

The article outlines the priority directions of the improvement of inclusive education, namely the construction of a clear concept, an effective management system and legislative framework in order to provide comprehensive support for inclusive education at all its levels, as well as to increase the level of professional of pedagogical staff for work in inclusive schools, the applied measurement of which is the proper of methodological provision of the educational process.

Implementation of the identified areas for the improvement of inclusive education requires constant monitoring of the quality of school education, in particular, updating of quality standards, as well as developing new control and evaluation procedures in order to increase the efficiency of inclusive education and create conditions for optimal socialization and further self-realization of students with special educational needs.

Key words: *inclusive education, legislative base, resource centers, quality monitoring.*

УДК 378.14

Волотівська І. І.

**ФАХОВА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ЕТАПІ ПОБУДОВИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ (1984–1991 РР.)**

У статті розглянуто тенденції розвитку фахової підготовки вчителя іноземної мови на етапі побудови національної системи освіти в Україні. Акцентовано увагу на реформуванні системи вищої іншомовної освіти шляхом інтеграції освіти, виробництва й науки. Висвітлено основні шляхи ліквідації розриву між теоретичною та практичною підготовкою вчителя в Україні. Вказано основні ідеї та методичні рекомендації відомих педагогів щодо організації та проведення педпрактики та науково-дослідницької роботи студента. Висвітлюється запровадження комунікативного підходу в навчанні іноземної мови. Розкрито питання підготовки кадрів для викладання іноземної мови в малокомплектних класах.

Ключові слова: *фахова підготовка, реформування, спеціальність, учитель іноземної мови, малокомплектний клас, комунікативний підхід, науково-дослідницька робота, педпрактика.*

Загальноєвропейська та глобальна інтеграція характеризується значною увагою до володіння іноземними мовами. Для реалізації цього завдання необхідна якісна підготовка фахівців, важливою умовою якої є постійне підвищення рівня їх професійної та фахової майстерності. Багатий історичний досвід української педагогічної науки дозволяє глибше зрозуміти деякі аспекти підготовки вітчизняного вчителя іноземної мови (ІМ). Вивчення питання іншомовної фахової підготовки в професійно-педагогічних навчальних закладах України на етапі побудови національної системи освіти дає змогу визначити тенденції розвитку української системи іншомовної освіти в цілому.

Професійна підготовка педагогічних кадрів залишається актуальною. О. О. Абдулліна, Ю. К. Бабанський, І. А. Зязюн вивчають шляхи професійного становлення вчителя; В. В. Баркасі, О. Б. Бігіч, Н. С. Мартинович – формування професійної компетенції майбутнього вчителя ІМ; І. М. Богданова, Л. А. Михайлова, Г. О. Нагорна – готовність учителя до професійної діяльності. Слід зазначити, що вперше системно розглянула процес фахової іншомовної підготовки вчителя в історико-педагогічному ракурсі О. Є. Мисечко, дослідивши та глибоко проаналізувавши набуття нею ознак системи. Проте недостатнє відображення в педагогічній літературі подальшого історичного досвіду із цього питання свідчить про необхідність його подальшого вивчення.

У зв'язку із цим метою статті є аналіз розвитку фахової іншомовної підготовки майбутнього вчителя на етапі побудови національної системи освіти в Україні (1984–1991 рр.).

У 1984 році в УРСР було поновлено підготовку вчителя за двома спеціальностями. Найбільш поширеними були спеціальності з предметним полем «англійська мова». 1985 рік став роком розробки та запровадження робочих планів та програм для всіх педагогічних спеціальностей педагогічних інститутів. Робочі програми стали першим позитивним зрушенням у формуванні компоненту змісту фахової та професійної підготовки вчителя ІМ [1, с. 18, 61–66].

Основними шляхами перебудови вищої та середньої спеціальної освіти називали інтеграцію освіти, виробництва й науки; підвищення кваліфікації та перепідготовки спеціалістів; якісну підготовку спеціалістів та їх виховання (індивідуальний підхід, комп'ютеризація, розвиток творчих здібностей студентів), наукові дослідження; технічне переоснащення (застосування комп'ютерних технологій) та вдосконалення управління вищою школою [4]. Від викладачів педагогічних вузів очікували широкого кругозору, бездоганного володіння своїм предметом, заняття науково-дослідною роботою та знання школи. Вони мали докласти всіх зусиль для підготовки суспільно активних, ідейно зрілих та висококваліфікованих спеціалістів у галузі освіти.

У середині 80-х років спостерігаємо процес уніфікації програм з іноземних мов з орієнтацією на середню міську школу. Через урбанізацію багато сільських шкіл зникли або стали малокомплектними. Підготовка

вчителя іноземної мови до роботи в школах такого типу не відповідала вимогам часу. Однією з проблем була постійна нестача вчителів іноземної мови в сільській місцевості. Традиційна форма підготовки вчителя, який володів двома іноземними мовами, не задовольняла вимог малокомплектної школи. Тому в багатьох малокомплектних школах працювали спеціалісти-випускники факультетів іноземних мов, у деяких – випускники інших факультетів педвузів. У цих обставинах необхідно було розробити спеціальні рекомендації для роботи в конкретних умовах малокомплектного класу.

Учитель мав визначити форми організації викладання іноземної мови з урахуванням можливості об'єднання учнів різного віку, підбирати мовний і мовленнєвий матеріал для опрацювання в різновікових групах, продумати систему завдань, урегулювати розклад уроків іноземної мови в згрупованих різновікових класах з керівництвом школи [8, с. 35–39.]. Усі ці особливості важливо було враховувати у фаховій підготовці майбутнього вчителя ІМ.

Фахова підготовка майбутніх учителів іноземної мови потребувала також змін у зв'язку з доповненнями, внесеними до програми з іноземної мови для старших класів шкіл відповідно до реформи загальноосвітньої та професійної школи в середині 80-х років. Так, практична комунікативна спрямованість всього навчального процесу посіла основне місце. Набув вагомого значення диференційований підхід та індивідуалізація в процесі навчання і виховання учнів. Вимагалось посилити увагу до організації самостійної роботи учнів з іноземної мови на уроці та передбачалося більш насичене використання можливостей лінгфонного кабінету на уроці і в позаурочний час. Комунікативний підхід до навчання ІМ набув нового напрямку свого розвитку: комунікативна спрямованість навчального процесу за умови використання сучасних технологій навчання ІМ.

Необхідною умовою здійснення комунікативності вважалося ситуативне спрямування навчання іноземного мовлення, що досліджувалося методистами та вважалося основним у процесі оптимізації навчального процесу [3, с. 25]. Саме тому в процесі фахової підготовки студент повинен був опанувати ситуативний підхід до викладання дисципліни та сформулювати спеціальні методичні вміння, що забезпечили б виконання наступних видів діяльності вчителя в школі.

Поглибленню інтересу до професії вчителя сприяло запровадження безперервної педагогічної практики з I по IV (V) курс (з 1985 р.). Проте, як вказує Є. П. Белозерцев, її недоліками були відсутність підготовки до педагогічної творчості (за винятком Полтавського педагогічного інституту), екстенсивний підхід до підготовки вчителя, домінування «поелементного підходу», коли кожен викладач засобами своєї навчальної дисципліни «закладає» свій елемент в особистість майбутнього вчителя-предметника [1, с. 15–34].

Полтавська наукова школа під керівництвом І. А. Зязюна запропонувала особистісно орієнтовану моделі професійної підготовки вчителя, що знайшла своє відображення в підручниках «Основи педагогічної майстерності» та «Педагогічна майстерність». На думку авторів, навчання у вузі мало не лише формувати професійні вміння й навички, а й розвивати особистість майбутнього вчителя та формувати його професійну майстерність [5, с. 5]. Положення концепції педмайстерності не втратили своєї актуальності й сьогодні [5, с. 8–49].

Протягом практики в школі студенти не до кінця розуміли її специфіку, не враховували індивідуально-психологічних особливостей та інтересів учнів, відчували труднощі в плануванні тощо.

Аналізуючи програми педпрактики різних педвузів, ми звернули увагу на перенасиченість завданнями, непропорційне співвідношення об'єму завдань з виховної та навчальної роботи з предмету, недостатню розробку питань організації та керівництва практикою з боку вчителів шкіл та педагогів вузу [6]. Тому формування практичних завдань із дисципліни не співпадали з умовами та вимогами педпрактики та не відповідали її основній меті – професійно-діяльнісному підходу, коли вся система практичних завдань мала спрямовуватися на оволодіння педагогічною діяльністю та функціями вчителя.

Щодо організації та змісту безперервної практики майбутнього вчителя ІМ, К. І. Саломатов радив урахувати специфіку цілей, змісту та структури основних видів педагогічної діяльності вчителя ІМ; психологічні особливості процесу формування методичних умінь; взаємозв'язок та наступність змісту практичних завдань від курсу до курсу; взаємозв'язок між змістом дисциплін і змістом завдань з педпрактики в середині кожного курсу; творчу, взаємну співпрацю між кафедрами, що займалися організацією та керівництвом безперервною педпрактикою; єдині зразки звітності студентів та критерії оцінювання їх діяльності [7, с. 18–19].

Все вищесказане засвідчує чітку тенденцію, що проявилася в досліджуваній період, – формування вмінь для проведення позакласної роботи з іноземної мови в змісті фахової підготовки вчителя ІМ.

Ще однією важливою рисою тогочасної фахової підготовки методисти вважали підготовку вчителя-дослідника, що міг творчо вирішувати питання навчання й виховання учнів та володів сучасними в той час методами педагогічного пошуку. Студент як творча особистість міг сформуватися лише в процесі дослідницької діяльності в сукупності з навчальною. Це забезпечувало активну участь кожного студента в науковому пошуку, сприяло ефективності навчального процесу. Завданням факультетів ІМ було не лише підготувати фахівця мови, а й сформулювати вчителя ІМ як активну особистість дослідника [2, с. 58]. Системний характер дослідницької роботи був запорукою успіху студентів.

Курсова робота з методики була першим серйозним результатом наукової роботи студентів, де вони визначали мету, предмет, об'єкт дослідження, узагальнювали та робили висновки, а також оформляли результати. Науково-дослідницька робота студентів значно сприяла підвищенню наукового рівня викладання фахових предметів та покращенню підготовки майбутнього вчителя до роботи в школі.

Усе вищесказане свідчить про посилення зв'язку між теоретичною та практичною підготовкою вчителя іноземної мови, а також поглиблення інтересу студентів до методики викладання іноземної мови та фахової підготовки в цілому.

Отже, аналіз періоду побудови національної системи освіти в Україні дає змогу виділити в ньому такі тенденції: поновлення підготовки вчителів за двома спеціальностями; розробка та запровадження робочих планів та програм для всіх педагогічних спеціальностей педінститутів; курс на ліквідацію розриву між теоретичною та практичною підготовкою вчителя; розробка спеціальних рекомендацій для роботи вчителя ІМ в умовах малокомплектного класу; упровадження комунікативного підходу в навчанні ІМ у вищій і середній школі; закладення основ педмайстерності Полтавською науковою школою під керівництвом І. А. Зязюна; посилення уваги до виховних можливостей ІМ та до позакласної роботи з ІМ; посилення ролі науково-дослідницької роботи студентів. Перспективним нам здається подальше вивчення системи фахової підготовки вчителя ІМ в Україні.

Використана література:

1. Белозерцев Е. П. Подготовка учителя в условиях перестройки / Е.П. Белозерцев. – Москва : Педагогика, 1989. – 208 с.
2. Борисов В. С. Учебно-исследовательская работа студентов при обучении иностранному языку на выпускном курсе языкового вуза / В. С. Борисов // Иностранные языки в школе. – 1986. – № 2. – С. 58–61.
3. Миньяр-Белоручев Р. К., Чернова Г. М. Подготовка будущих учителей к ситуативно-направленному преподаванию французского языка / Р.К. Миньяр-Белоручев, Г.М. Чернова // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 2. – С. 25–29.
4. Основные направления перестройки высшего и среднего специального образования в стране. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР // Правда. – 1987. – № 80. – 21 марта. – С. 1–3.
5. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. – 2-е вид., доп. і переробл. – Київ : Вища шк., 2004. – 422 с.
6. Программы педагогических институтов. Педагогическая практика студентов. – МП СССР, 1985.
7. Саломатов К. И., Шатилов С. Ф. Совершенствование профессионально-методической подготовки будущих учителей / К. И. Саломатов, С. Ф. Шатилов // Иностранные языки в школе. – 1988. – № 1. – С. 15–20.
8. Синагатуллин И. М. Некоторые вопросы профессиональной подготовки учителя иностранного языка к работе в сельской малокомплектной школе / И. М. Синагатуллин // Иностранные языки в школе. – 1990. – № 3. – С. 35–39.

References:

1. Belozercev E. P. Podgotovka uchitelja v uslovijah perestrojki / E. P. Belozercev. – M.: Pedagogika, 1989. – 208 s.
2. Borisov V. S. Uchebno-issledovatel'skaja rabota studentov pri obuchenii inostrannomu jazyku na vypusknom kurse jazykovogo vuza / V. S. Borisov // Inostrannye jazyki v shkole. – 1986. – № 2. – S. 58–61.
3. Min'jar-Beloručev R. K., Chernova G. M. Podgotovka budushhij uchitelej k situativno-napravlennomu prepodavaniju francuzskogo jazyka / R. K. Min'jar-Beloručev, G. M. Chernova // Inostrannye jazyki v shkole. – 1987. – № 2. – S. 25–29.
4. Osnovnye napravlenija perestrojki vysshego i srednego special'nogo obrazovanija v strane. Postanovlenie CK KPSS i Soveta Ministrov SSSR // Pravda. – 1987. – № 80. – 21 marta. – S. 1–3.
5. Pedahohichna majsternist': pidručnyk / I. A. Zyazyun, L. V. Kramushhenko, I. F. Kryvonos ta in.; za red. I. A. Zyazyuna. – 2-e vyd., dop. i pererobl. – Kyiv : Vyshha shk., 2004. – 422 s.
6. Programmy pedagogicheskijh institutov. Pedagogicheskaja praktika studentov. – MP SSSR, 1985.
7. Salomatov K. I., Shatilov S. F. Sovershenstvovanie professional'no-metodicheskij podgotovki budushhijh uchitelej / K. I. Salomatov, S. F. Shatilov // Inostrannye jazyki v shkole. – 1988. – № 1. – S. 15–20.
8. Sinagatullin I. M. Nekotorye voprosy professional'noj podgotovki uchitelja inostrannogo jazyka k rabote v sel'skoj malokomplektnoj shkole / I. M. Sinagatullin // Inostrannye jazyki v shkole. – 1990. – № 3. – S. 35–39.

Волотовская И. И. Профессиональная подготовка учителя иностранного языка в период построения национальной системы образования Украины (1984–1991 гг.)

В статье рассмотрены тенденции развития профессиональной подготовки учителя иностранного языка в период построения национальной системы образования в Украине. Акцентируется внимание на реформировании системы высшего иностранного образования путем интеграции образования, производства и науки. Проанализированы основные пути ликвидации разрыва между теоретической и практической подготовкой учителя в Украине. Указаны основные идеи и методические рекомендации известных педагогов по организации и проведению педпрактики и научно-исследовательской работы студента. Освещается внедрение коммуникативного подхода в обучении иностранного языка. Рассмотрен вопрос подготовки кадров для преподавания иностранного языка в малокомплектных классах.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, реформирование, специальность, учитель иностранного языка, малокомплектный класс, коммуникативный подход, научно-исследовательская работа, педпрактика.

Volotivs'ka I. I. Foreign language teacher's professional preparation during the period of constructing Ukraine's educational system

The article deals with the tendency of the development of foreign language teacher's professional preparation during the period of constructing Ukraine's educational system. The attention is focused on the reforming of the system of higher foreign education by means of integrating education, production and science. The main ways of liquidating theoretical and practical preparation gaps are analysed. Methodological recommendations of the famous educationalists about the organizing and conducting of the pedagogical practice are presented. Communicative approach is regarded as the main trend of teaching foreign languages. The author focuses on foreign language teacher's professional preparation for incomplete classes.

Key words: professional preparation, specialty profession, foreign language teacher, intensive learning, communicative competence.